

До спеціалізованої вченої ради
ДФ 70.895.048 у Хмельницькому
університеті управління та права імені
Леоніда Юзькова

РЕЦЕНЗІЯ

кандидатки юридичних наук, професорки

Черняк Олени Юріївни на дисертацію

**БАЦУЦИ Віталія Михайловича на тему «Охорона прав на цифрові
(віртуальні) активи», поданої на здобуття освітньо-наукового ступеня
доктора філософії в галузі знань 08 Право
за спеціальністю 081 Право**

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Обрана дисертантом тема для дослідження характеризується як актуальна, враховуючи те, що на сьогодні питання належного нормативно-правового регулювання та супутнього доктринального осмислення правових режимів обігу різних віртуальних активів в Україні та розвинених зарубіжних державах перебувають у фарватері законодавчих зусиль та правової думки. Безперечною причиною цього є стрімкий розвиток ринку таких активів у нашій державі та у світі загалом, невпинне збільшення обсягів капіталовкладень як у самі віртуальні активи, так і інфраструктуру їх безперебійного обігу. Рецензована дисертація торкається широкого кола питань, які стосуються не лише питань національного цивільно-правового регулювання віртуальних активів як об'єктів майнових цивільних прав, а й порівняльно-правової сторони цього питання, а також огляду зарубіжних та українських судових прецедентів. Автор не тільки аналізує зарубіжний досвід регулювання обороту віртуальних активів, але й пропонує напрямки імплементації окремих положень у законодавство України та вдосконалення цивільного-правового регулювання пов'язаних питань. Зазначене свідчить про високий рівень актуальності, науково-теоретичну і практичну цінність рецензованого дисертаційного дослідження.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх новизна. Аналіз дисертації та публікацій Віталія Бацуци дають змогу зробити висновок про те, що наукові положення, висновки і рекомендації, викладені у дисертації мають достатній ступінь обґрунтованості, оскільки базуються на теоретичних працях вчених – представників, насамперед, науки цивільного права. Усі наукові положення, висновки і рекомендації, які сформульовані у дисертації, достатньою мірою обґрунтовані та відповідають меті і завданням роботи, що забезпечується адекватністю обраних та ефективно застосованих автором методів дисертаційного дослідження.

Метою дисертаційного дослідження є розроблення науково-теоретичної концепції охорони прав на цифрові (віртуальні) активи в сучасному цивільному праві України з урахуванням права ЄС та законодавства зарубіжних країн, а також формування на цій основі наукових висновків та пропозицій до чинного законодавства України. Із сформульованої мети вбачається намір дисертанта визначити сутність та складові елементи правової природи цифрових активів; здійснити науково-прикладну категоризацію цифрових активів загалом, криптоактивів та токенів; розкрити засадничі властивості цифрових активів як об'єктів цивільних прав за законодавством ЄС та держав-членів ЄС, встановити умови їхньої оборотоздатності; дослідити засади та перспективи нормативного регулювання обігу цифрових активів в Україні; визначити особливості набуття та розпорядження майновими правами на цифрові активи; встановити особливості звернення до способів цивільно-правового захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав на цифрові активи на сучасному етапі.

У рецензованій дисертації дотриманий баланс розкриття усіх наукових поглядів в межах обраного напрямку. Дисертація базується на джерельній базі, до якої включені наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених, а також нормативно-правові акти що стосуються правової природи та режиму обігу цифрових (віртуальних) активів не лише за цивільним законодавством України, але й численних інших держав та окремих територій.

Викладені у розділах основної частини роботи положення, переконують у тому, що відповідні питання теоретично і практично важливі і є недостатньо вивченими в цивільно-правовій науці. Положення, висновки та пропозиції, що виносяться здобувачем на захист, додатково висвітлюють відомі в науці положення та сприяють продовженню і поглибленню досліджень цивільно-правового регулювання здійснення та охорони прав на цифрові активи в Україні, ЄС та зарубіжних державах.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим в Україні науковим дослідженням правової природи цифрових (віртуальних) активів як об'єктів цивільних прав та засад їхнього обороту. Зміст дисертації в цілому характеризується досить високим теоретичним і науково-методологічним рівнем вирішення поставлених завдань. Чітко виражений науковий підхід, зокрема, вдало розроблені дефініції, класифікації і критерії дозволили автору аргументовано визначити власну позицію щодо багатьох дискусійних проблем цивільно-правового регулювання обігу цифрових активів в Україні та зарубіжних країнах.

Вбачається позитивним практичне значення низки одержаних результатів. Викладені в дисертації положення, висновки та рекомендації можуть бути використані у: науково-дослідній сфері – як базис для подальших наукових досліджень цивільно-правової природи цифрових активів та механізмів охорони прав на них в Україні та державах-членах ЄС; *нормотворчому процесі* – сформульовані у дисертації висновки щодо вдосконалення чинного національного законодавства можуть стати основою для внесення змін до законів України «Про віртуальні активи», «Про ринки

капіталу та організовані товарні ринки», «Про валюту і валютні операції», «Про захист прав споживачів» та інших актів; *правозастосовній діяльності* – положення дисертаційного дослідження сприятимуть забезпеченню єдності розуміння і правильного застосування норм, які регулюють цивільно-правові аспекти виникнення та розпорядження правами на цифрові активи, а також встановленню усталених підходів до їх захисту в судовій практиці; у *навчальному процесі* – при підготовці відповідних розділів підручників і навчальних посібників з цивільного права, інформаційного права та викладанні цих дисциплін.

Найбільш істотними науковими результатами, що вперше представлені у дисертації, є:

1. Дисертант слушно визначає, що фундаментальними ознаками віртуальних активів є електронна форма їхнього вираження та можливість атрибуції цифровому активу певної економічної майнової цінності (отримання вигоди від їх використання, поширення, передачі прав на них тощо), а не їхня пов'язаність із блокчейн-технологіями та наявність унікального ідентифікатора, які притаманні передусім криптовалютам, як одному з видів цифрових активів; при цьому механізми формування зазначеної цінності є унікальними, оскільки не встановлюються національними банками або іншими державними регуляторами, а формуються децентралізовано за ринковими принципами.

2. Варто підтримати твердження здобувача про те, що ключовими проблемами розвитку ринку цифрових (віртуальних) активів в Україні залишатимуться питання обліку та оподаткування операцій (в тому числі укладення правочинів, набуття у спадок тощо), об'єктом яких виступатимуть не лише криптовалюти, але й токенизовані активи, в тому числі NFT, тобто невзаємозамінні токени.

3. Слід позитивно відзначити обґрунтовану автором необхідність зміни, закріпленої у Законі України «Про віртуальні активи», підходу щодо поділу цифрових активів на забезпечені та незабезпечені шляхом його зміни не лише у понятійному аспекті, але й через розширення вимог до здійснення операцій з цифровими активами, залежно від їхніх виду та фінансової природи, зокрема, варто засновуватися на: розмежуванні криптоактивів та їхніх різновидів, залежно від використання інших активів для стабілізації їхньої вартості чи відсутності цієї операції; технологічних особливостях їх виникнення та поширення і природі економічного використання, із розширенням обсягу регулювання через включення інших видів цифрових активів, зокрема тих, що не базуються на технології розподіленої книги (реєстру) чи подібних технологіях.

4. Дисертант пропонує удосконалити розуміння цифрових активів як нематеріальних активів, яким притаманні основні та додаткові характеристики; до основних автор відносить: відсутність матеріальної форми, можливість ідентифікації, отримання майнової вигоди; до додаткових належать: можливість автоматичного виконання і закодування відомостей про права та обов'язки безпосередньо в цифрових активах, їхнє вільне

переміщення у різних децентралізованих системах, взаємодія з іншими цифровими активами.

5. Можна високо охарактеризувати дослідження правових засад набуття та розпорядження майновими правами на цифрові активи, зокрема щодо окреслення необхідності втілення в нормах ЦК України (при посвідченні майнових прав на цифрові активи та факту їх переходу від одного власника (володільця) до іншого) вимог технологічного характеру, шляхом розширення переліку можливих способів верифікації транзакцій та ідентифікації сторін правочину через впровадження механізмів, які можуть функціонувати *ad hoc* стосовно конкретного активу, який не обертається в системі, а існує як унікальний об'єкт майнових прав.

Повнота викладу положень дисертації в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Основні результати дисертації достатньо повно викладено у 7 наукових працях, зокрема у 4 наукових статтях у фахових виданнях України. Результати дисертаційного дослідження належним чином апробовані, про що свідчить, зокрема, їх оприлюднення здобувачкою на 3 науково-практичних конференціях, включаючи міжнародні.

Роботу написано зрозумілою і доступною мовою. Автор досить обґрунтовано критикує положення чинного законодавства України та їх недосконалість, дискутує із приводу наукових думок, проте ця критика та дискусія має конструктивний характер, дозволяє глибше дослідити суть досліджуваних категорій.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації. Водночас поряд з позитивною оцінкою дисертації Бацуци В. М., дисертація, як і будь-яке нове творче дослідження, містить окремі дискусійні положення, які потребують додаткової аргументації чи роз'яснення дисертантом під час прилюдного захисту та є можливими для врахування при здійсненні подальших наукових досліджень з обраної тематики:

1. Зокрема, автор визначає, що у фінансово-правовому аспекті принципи правового регулювання обігу цифрових активів повинні ґрунтуватися на досягненні мети узгодження цілей діяльності та інтересів організацій, які пов'язані із криптоактивами загалом та криптоактивами як фінансовими інструментами, з наявним регулюванням для гармонізації регуляторних стандартів на основі ризику. У зв'язку з цим, на думку дисертанта, криптоактиви, які є фінансовими активами або пропонуються відповідними компаніями як фінансові послуги та відповідна діяльність, повинні підлягати фінансовому регулюванню та контролю, а не лише загальному цивілістичному регулюванню у сфері цифрових активів. Разом з тим, автор у дисертаційному дослідженні не пропонує конкретних способів такого нормативного узгодження положень означених галузей законодавства крізь призму регулювання ними криптоактивів.

2. У п. 9 наукової новизни автор вказує на розвинення у науковій праці підходів до правової та адміністративно-організаційної імплементації засад і способів захисту прав власників віртуальних активів до національної системи захисту прав споживачів, зокрема щодо здійснення авторизації (допуску на

ринок) та подальшого нагляду уповноважених державних органів за здійсненням операцій емітентами та постачальниками послуг щодо криптоактивів. При цьому в дисертації не здійснено докладного аналізу та не визначено засад імплементації цифрових активів як об'єктів, операції з якими повинні відповідати та захищатися законодавством України у сфері захисту прав споживачів.

Разом з тим, наведені зауваження загалом не впливають на позитивну оцінку роботи. Дисертація є завершеним, актуальним, самостійним та аргументованим дослідженням. Обґрунтованість одержаних результатів підтверджена теоретичною та методологічною базою дослідження, критичним аналізом та узагальненням праць вітчизняних та зарубіжних вчених, комплексним аналізом національного законодавства деяких країн ЄС та України. Висновки дисертації містять головні наукові результати, отримані дисертантом особисто, синтезують накопичену у змісті інформацію відповідно до сформульованих у вступі загальної мети і конкретних завдань.

Загальний висновок. Дисертаційне дослідження **Віталія Михайловича БАЦУЦИ** на тему «**Охорона прав на цифрові (віртуальні) активи**», відповідає вимогам, встановленим Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), пунктам 6, 7, 8, 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, є завершеною самостійною науково-дослідною роботою, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують наукове завдання, що має істотне значення для науки цивільного права, а його автор – **Віталій Михайлович Бацуца** заслуговує на присудження йому освітньо-наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право.

Рецензентка

кандидатка юридичних наук,
професорка, професорка кафедри
міжнародного та європейського права
Хмельницького університету управління
та права імені Леоніда Юзькова

Олена ЧЕРНЯК